

Jin. Ord. Prof. Dr. Wilhelm Gustav Liepmann'ın (1878-1939) İstanbul Üniversitesi'ndeki hizmet süreci (1933-1939) ve sosyal jinekoloji üzerine düşünceleri

Gynecologist Ord. Prof. Dr. Wilhelm Gustav Liepmann's (1878-1939) service process in Istanbul University and his views on social gynecology

Arın Namal¹

Özet

Almanya'da Hitler'in iktidara gelmesi ile ülkeyi terk etmek zorunda kalan bilim adamlarından birisi de Prof. Dr. Wilhelm Gustav Liepmann'dı. Liepmann, Almanya'da sosyal jinekoloji kavramının benimsenmesi için çalışmış, Berlin Üniversitesi çatısı altında ilk kez bu konuda çalışan bir enstitü kurmayı başarmış bir hekimdi. O, Türk Hükümeti'nin davetini kabul ederek 1934 yılında ülkemize geldi, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Jinekoloji Kürsüsü'nde başkan olarak göreve başladı. 1933 Türk Üniversite Reformu'nun amaçlarına hizmet etmek için bütün gayretini kullandı. Fakat beş buçuk yıl sonra, beklenmedik bir zamanda yaşama gözlerini ülkemizde yumdu. İstanbul'da toprağa verildi. Bu makalede ülkemizdeki çalışmaları ve sosyal jinekoloji kavramını ülkemizde tanıtmaya çalışma çabaları anlatılmaktadır.

Anahtar sözcükler: Ord. Prof. Dr. Wilhelm Gustav Liepmann, jinekoloji tarihi, 1933 Türk Üniversite Reformu.

Summary

One of the scientists who had to abandon his country after Hitler came into power in Germany was Prof. Dr. Wilhelm Gustav Liepmann. He was a doctor who worked for the adoption of the term of social gynecology in Germany and succeeded in establishing an institute which studied in this respect for the first time under the roof of Berlin University. He came to our country in 1934 accepting the invitation of the Turkish Government; he took office as chairman in Istanbul University Medical Faculty Chair. He used all his efforts in order to serve the purposes of the Turkish University Reform in 1933. However, five and a half years later, he passed away unexpectedly in our country. He was buried in Istanbul. What is being explained in this article are his works in our country and his efforts to make the term of social gynecology to be familiarized.

Key words: Ord. Prof. Dr. Wilhelm Gustav Liepmann, history of gynecology, 1933 Turkish University Reform.

Hitler'in iktidara geldiği 1933 yılı, Türkiye'nin tek üniversitesi konumunda olan İstanbul Üniversitesi'nde bir reform uygulamaya konulduğu yılıdır. Reform kararları çerçevesinde 1933-1934 öğretim yılında eğitim kadrosunda 27 yerli ordinaryüs profesör yanında, çoğu kürsü direktörlüklerine atanan 38 yabancı ordinaryüs profesöre yer verilmişti.¹ Bu isimlerin neredeyse tamamı, Hitler Almanyası'nı terketmek zorunda kalan bilim adamlarıydı. Kendilerine kürsü başkanlıkları

verilirken, karşılığında mensubu buldukları bilim alanında Avrupa'da ulaşılmış seviyeyi İstanbul Üniversitesi'ne yansıtılmaları bekleniyordu.² Yabancı bilim adamlarının Türkiye'de görev almaları için nasıl bir yol izlendiği, 1933-1953 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Patolojik Anatomi Enstitüsü Direktörlüğü'nü yürüten Prof. Dr. Philipp Schwartz'ın (1894-1977) Almanca olarak yayınlanmış³ ve Türkçeye de çevirilmiş⁴ anılarında ortaya konmaktadır.

¹ İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı, Doç. Dr., İstanbul

Türkiye'ye gelen mülteci bilim adamlarının büyük çoğunluğu gibi "safkan" Alman olmayan Wilhelm Gustav Liepmann⁵ ilk davet edilenler arasında yer almış ve İstanbul Üniversitesi'nde göreve getirilişi ile ilgili sözleşmeyi 7 Ekim 1933'de, Cenevre'deki Türk Konsoloslukunda imzaladıktan sonra, 15 Ekim 1933'de, "Kadın Hastalıkları ve Doğum Kliniği Direktörü" unvanı ile görevine başlamıştı (Resim 1). Liepmann, Almanya'da ilk kez bir Sosyal Jinekoloji Enstitüsü kuran isimdi. Ülkesinde kadının jinekolojik sağlığının, bütüncül yaklaşımla sağlanabileceği ve korunabileceği fikrine öncülük etmişti.⁶

Liepmann'ın tarihsel koşulların zorlamasıyla geldiği ülke Türkiye, ne yazık ki sadece beş buçuk yıl sonra, ebedi uykusunu uyumaya başlayacağı ülke olmuştur. Onun, diline ve kültürüne yabancı olduğu ülkemizde, kısa denilebilecek hizmet süresi içerisinde yapmaya çalıştıklarını değerlendirirken, İkinci Türk Milli Jinekoloji Kongresi'nde, Türk Jinekoloji Kurumu'nun Başkanı Prof. Keenan Tefvik Sezenel (1885-1942)'in, kadın hastalıkları-

Resim 1. Ord. Prof. Dr. Wilhelm Gustav Liepmann (Kaynak: Tıp Fakültesi 1938 Mezunları Albümü).

doğum hekimliği hizmetleri bakımından 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin devraldığı mirası tanımlayan sözleri göz önünde bulundurulmalıdır: "*Cumhuriyetin kuruluşuna kadar ülkenin ihtiyaclarını karşılayacak ve vatandaşların sıbhatini koruyacak ne hakiki bir sağlık teşkilatı, ne de gebelerimizin fenni usuller dabilinde doğurmasını temin edecek, modern hastane ve doğumevleri vardı.*"⁷

İstanbul'daki Kliniğinde Devraldığı ve Düzeltmeye Çalıştığı Koşullar

7 Ekim 1933 tarihinde İstanbul Üniversitesi'ndeki görevine başlayan Liepmann'ı ciddi bir kargaşa beklemektedir. Tıp Fakültesi, reform kararları çerçevesinde kentten Asya yakasından Avrupa yakasına taşınmış, Tıp Fakültesi'nin klinikleri, kentten çeşitli hastanelere dağıtılmıştır.² Kadın-Doğum Kliniği'ne de Haseki Hastanesi içerisinde birbirinden uzak konumlanmış bir pavilyon ve iki baraka verilmiştir (Resim 2). Bir yandan Sağlık Bakanlığı'na, diğer yandan İstanbul Belediyesi'ne bağlı Haseki Hastanesi'ne yerleşen Kadın Hastalıkları ve Doğum Kliniği, esasen Tıp Fakültesi'nin kuruluşlarından biri olarak yalnızca üniversiteye karşı sorumlu olduğundan, hastanede idari açıdan içinden çıkılmaz bir durum yaratıyordu. Üniversite kliniklerinin dağıldığı diğer hastanelerde olduğu gibi Haseki Hastanesi'nde de Başhekim, üniversiteye bağlı olanlara "istenmeyen misafir" gözüyle bakıyordu. Acele ile gerçekleştirilen bu organizasyondan ne vakıf ve belediye hastaneleri, ne de üniversite klinikleri memnundu.⁸ Öte yandan üniversite reformu ile kadro dışı bırakılan öğretim üyelerinin doğurduğu burukluk da atmosfere hakimdi. Schwartz anılarında, yabancı profesörlerin başarılı olmalarını istemeyenlerin engelleyici tutumları karşısında Üniversite Reformu'nun kaderini, üstün yararlılıkları ülkede kısa sürede fark edilen 3 mülteci klinik hocasının değiştirdiğini, bu 3 isimden birisinin Liepmann olduğunu yazmıştır.³

Liepmann'ın Türk bayan asistanı, aynı zamanda reforme edilen üniversitede Liepmann'ın Kliniği'nde Türkiye'nin ilk bayan kadın hastalıkları-doğum uzmanı sıfatını elde edecek olan Dr. Pakize Tarzi (1910-2004), o süreçte kliniğin durumunu şöyle anlatır: "*Başbekim, hayli tutucu bir kişi idi. Aldığı bütçenin yarısını harcamamaktan başka bir düşüncesi yoktu. Bu yolla Bakanlıktan ödüllendirme*

Resim 2. Zamanın Haseki Hastanesi Kadın Hastalıkları ve Doğum Kliniği (Kaynak: Tıp Fakültesi 1935-1936 Mezunları Albümü).

bekliyordu. Ortalığı pislik götürüyormuş, hastalara yeterli ve sağlıklı besin verilmiyormuş, ilaç sağlanmıyormuş, hiçbiri umurunda değildi. Üniversitenin asistanlarına gece nöbetlerinde yatacak yer de vermiyor, bizi canımızdan bezdiriyordu. Nöbete kaldığım geceler, özellikle doğum beklerken ya da ağır ameliyathane hastayı izlemek için serviste bulunmam gerektiğinde, tahta bir bank üzerinde uyur kalırdım⁹” Liepmann ise, kendi öğrencisi olarak ilk Türk kadın jinekologu ünvanını kazanan Dr. Tarzi’yi büyük bir içtenlikle destekler. Onun yetişmesi, bu alanı sevmesi, başarılı olması için içten bir ilgi gösterir. Dr. Tarzi, anılarında Liepmann’dan gördüğü bu yakınlığı, ihtisası sonrasında klinikte öğretim üyesi olacak yolda ilerlemek üzere kalması için kendisini ne kadar ısrarla teşvik ettiğini, yayınladığı anılarında⁹ duyulanarak anlatmaktadır.

Ders yapılacak anfi inşaat halinde olduğundan dersler, Hemşirelik Okulu’nun zemin katındaki küçük bir dershane yapılmakta, bunun için ders araçları ve hastalar, sokaktan buraya taşınmaktaydı.⁸ Liepmann, bir konuşmasında yönetimini devraldığı klinik için “...İstanbul’a geldiğimde kliniğimi baraka olarak bulmuştum...” diyecektir.¹⁰ Asistanı Tarzi, kanserli hastaları yatırdıkları koşuştaki durumu şöyle anlatmaktadır: “Karyolar yetmediği için, ıstırap içindeki bir hastayı kapıdan çevirmenin vicdana sığmayacağı düşünülerek, yeni gelen hastalar yer yataklarında yatırılıyordu. Hiç olmazsa ağrılarını dindirecek bir ilaç ve umut veriliyordu.”⁹

Schwartz da anılarında, kliniklerin idaresini üstlenen mülteci bilim adamlarının, harikalar yarattıkları hakkındaki söylentilerin ülkede hızla yayıldığını, hasta akını nedeniyle hasta yataklarının yetmediğini anlatmıştır: “...Ağır hasta çocuklar, erkekler ve kadınlar soğukta hastane bahçesinde, merdivenlerde ya da koridorlarda adeta kamp kurarlardı. Bir yatakta taze ameliyathane iki kişi ya da biri ameliyathane, biri doğum yapmış iki kişi yatardı.”³”

Kısa süre içerisinde Fakülte kliniklerinin kentin çeşitli hastanelerine dağıtılmış olmasının öğrencilere çıkardığı zorluk göz önüne alınarak, kliniklerin iki hastanede toplanmasına karar verilir. Liepmann, bir yandan halen buldukları kliniğin onarılması ve düzenlenmesi için uğraş verirken, diğer taraftan kendi kliniğine Gureba Hastanesi civarında yerleşebilecekleri yeni bir yer arar. Üniversite yönetimine, başka amaçla kullanılmakta olan bir binanın yenilenerek modern bir kadın-doğum kliniğine dönüştürülmesini kabul ettirir ve bunun için gerekli planları çizdirir. Ameliyathane için gerekli malzemeleri Alman Küster Firmasına, kitapları Güstav Fock Şirketine sipariş eder. İkinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesiyle Tuna Nehri üzerinden gerçekleşen sevkiyat duracak, bu malzeme İstanbul Üniversitesi’ne tam 4.5 yıllık gecikmeden sonra 1943 yılında ulaşabilecektir.⁹

Liepmann, binanın inşaatı devam ederken, burasının Kadın Hastalıkları-Doğum Kliniği olarak benimsenmesini sağlamak amacıyla, haftanın belirli günlerinde asis-

tanları ve öğrencileri, hatta hastalarıyla binanın yakınındaki bir dershaneye giderek, derslerini burada vermeye başlar. Ancak bu yeni kliniğin faaliyete hazır hale getiriliş çalışmaları, Liepmann'ın 1939 yılında vefatı ardından adeta duraklayacak, daha da kötüsü, tümüyle Kadın Hastalıkları-Doğum Kliniği için planlanmış binanın birinci katı geçici olarak, yerleşecekleri binanın inşaatının tamamlanmasını bekleyen 3. Dahiliye Kliniği'ne verilecektir. Kadın Hastalıkları-Doğum Kliniği bu binada, ancak 1942 yılında, malzeme ve eleman eksikliği içerisinde faaliyete geçer. Planlara uygun faaliyet, ancak 1943 yılında III. Dahiliye Kliniği binayı terk ettikten sonra, yani Liepmann'ın vefatının üzerinden yaklaşık dört yıl geçtikten sonra başlayabilecektir.⁸

İstanbul Üniversitesi Kadın Hastalıkları-Doğum Kliniğindeki Eğitim-Öğretim Hizmetleri

Öğrencilerinden, Prof. Dr. Kazım Arısan (1909-1994) Liepmann'ın ders verişini şöyle hatırlamaktadır: “Bugün bile Hocamızın hastalar ve ders araçlarıyla beraber koyu renkli pelerinine bürünmüş, beyaz takkesiyle yürüyerek derse gelişi gözümüün önündedir. Küçük dershanede o çok zeki bakışları, sık sık yaptığı espriler, öğrencilerinin dikkatini uyanık tutar ve çok hareketli ders tekniği ile canla başla bir şeyler öğretmeye çalışırdı. Derslerini kaçırmamak için koşuştur dururduk.”¹¹ Liepmann açık derslerinde dersinin amacını şöyle tanımlıyordu: “Bizi bir araya toplayan bu saatlerde ji-

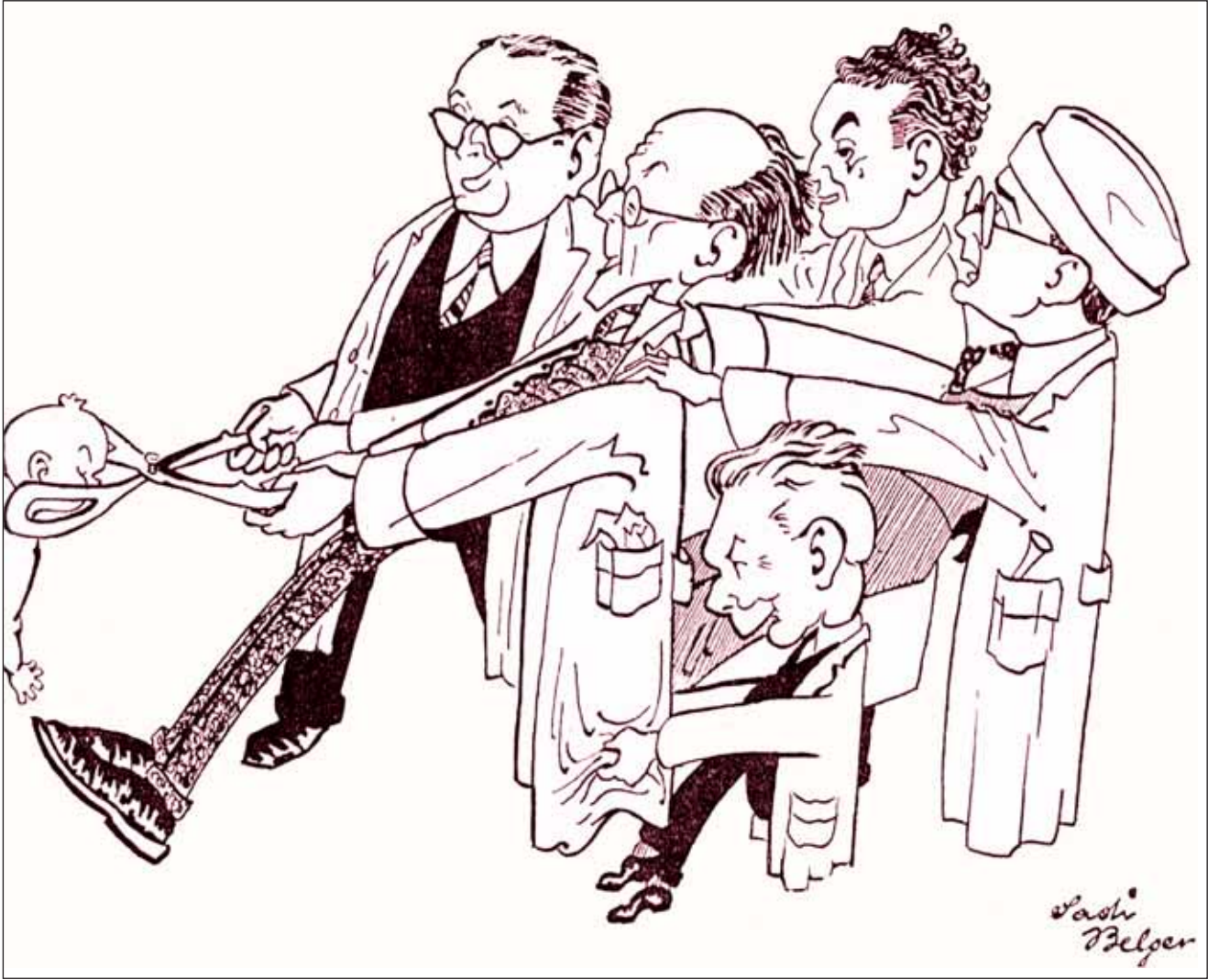
nekolojinin ne demek olduğunu ve uygulamasını o şekilde yaşıtmak istiyoruz ki, bu yaşayış ileride sizlere bu sabada yararlı ve kendisini tatmin edecek şekilde faal olma imkanını versin. Bu saba, tıbbın bütün sabaalarından daha çok hekimin ruhunu tazeler. Bütün kadınlık dünyasına, böylelikle geleceğe hizmet etme imkanını verir”¹² (Resim 3). O, Türk öğrencilerini gerçekten sevmiştir. Türkçeye çevrilen kitabının önsözünde öğrencileri için yazdıkları, bu duygu ve düşüncesinin açık kanıtıdır: “...Benim çalışkanlıklarını, teknik becerilerini çok takdir ettiğim Türk öğrencilerim.”¹³

Liepmann, uygulayabilmenin öğrenmek kadar önemli olduğunu Türkiye'deki öğrencilerine benimsetebilmek için, açık dersinde tahtaya şu sözü yazdı: “Wissen ist Macht... Können ist größere Macht! [Bilgi güçtür, yapabilmek daha büyük güçtür!].”¹¹ Hemen ardından da öğrencilerini, derslerde el alışkanlığı kazanmak üzere yapacakları uygulamalarda gelişigüzel davranmamaları, kendisini hastasının iyiliğine adanmış bir hekim gibi davranmaları konusunda uyardığı görülmektedir (Resim 4).¹² Derslerinde etik davranmayı benimsetmeye çalışmıştır: “...Şimdiye kadarki ders ve pratiklerde teşhis kudretinizi ve bundan daha önemlisi insani ve tıbbi vicdanınızı yükselttikten sonra, teşhisi daha zor hastalıklara geçiyoruz.”¹²

Derslerinde ilk vak'ayı anestezi altında sunmayı yeğleyerek, böylelikle öğrencilerinin hastadan alınacak anamnezin tesiri altında kalmadan, hastaya ağrı vermek ve onu utandırmak gibi endişelere kapılmadan muayene yapmalarını sağlar ve hemen şu vurguda bulunurdu:

Resim 3. Liepmann (ortada başında beyaz beresi bulunan). Yanında Türk jinekoloji tarihinin unutulmaz isimleri olmayı başaran meslektaşları Naşid Erez (solunda) ve Tevfik Remzi Kazancıgil (sağında), asistanlar ve öğrencilerinden bir grup (Kaynak: Tıp Fakültesi 1938 Mezunları Albümü).

Resim 4. Tıp öğrencilerinin mizah gözüyle, Liepmann'ın yaptırdığı doğum (Kaynak: Tıp Yolunda Yılbaşı 1939, s. 6).

“Pratik hayatımızda ağrı vermek ve utandırmaktan daima kaçınmalısınız! Buna yalnız hastanız ile iyi ilişki kurabilmek için değil, kadının özel ruh yapısı nedeniyle dikkat etmelisiniz!”¹² Ayrıca derslerinde, pratisyen hekimin, kendisine emanet edilen hastanın iyiliği bakımından, yetkisinin nerede sonlandığı, dalın uzmanı ve operatörü olanın yetkisinin nerede başladığını anlamalarına da büyük bir önem verir, bu konuda sık sık uyarılarda bulunurdu.¹²

Liepmann, öğrencileri gibi hastalarını da çok sevmiştir. Onun hastalarına tutumu şöyle hatırlanacaktır: “...Bir profesör olarak zengin bilgiye, derin bir alan bilgisine sahipti. Ama bunlardan önce iyi bir insandı. Hastalarına karşı son derece merhametliydi.”¹⁴ Asistanı Dr. Tarzi de, onun kanser

hastalarının yattığı koğuşu ziyareti ardından içine girdiği ruh halinin depresyonu andırdığını, asistanlarıyla bahçeye çıkıp, tıbbın birçok konuda insanın ızdırabına çare bulamadığı hakkında konuştuğunu anlatmaktadır.⁹

Kliniğindeki çalışma temposu ve hizmetleri ise, Üniversite Rektörü Prof. Dr. Cemil Bilsel tarafından şöyle tanımlanacaktır: “...Onun işine bağlılığı örnek gösterilecek niteliktedir. Saat 8.00'den sonra kliniğe geldiğini hiç görmedim. Başbekim, üniversitemizde çalıştığı beş buçuk yıl boyunca bunun hep böyle olduğunu söyledi. Bir klinikte zamanında işe başlamanın önemini hepimiz biliyoruz. O, elbette sadece çalışma konusundaki disiplini ile anılmayacak. Üniversitemizin Kadın Hastalıkları-Doğum Kliniği, bina ve donanım ola-

arak arzulanığımızdan çok uzaktı. Őimdi ise hastaların bakımı, tedavileri, tedavi teknikleri, öğretim seviyesi, öğrencilerin yetiştirilmeleri konularında Batının gerisinde değil. Bunu kendisine borçluyuz.¹⁵

Liepmann'ın İstanbul'daki kliniğinde 1934 yılında 36, 1935'de 40, 1936'da 78, 1937'de 84 sezaryen ameliyatı uygulanmıő, 4 sene zarfında toplam 5443 doğumdan 240'ı bu yolla gerçekteőtirilmiőt. Bu sayının kendisinin Berlin'deki kliniğine ait rakamın (5184 doğumun 142'si sezaryen) üstünde olduğuna iőaret etmiőt, sadece endikasyonu bulunan durumlarda uygulanabilmesi için daha çok çaba harcanması gerektiğini de vurgulamıőt.¹⁶

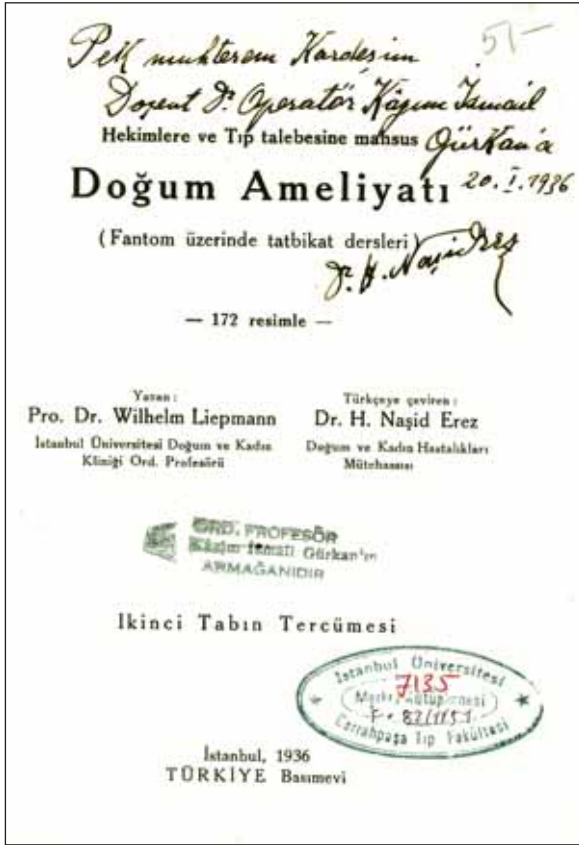
Liepmann Berlin'deki kliniğinde 6 yıl içinde 115 dıő gebelik olgusunu ameliyat ettiklerini, İstanbul'daki kliniğinde ise iki yıl içinde 39 dıő gebelik olgusu ameliyatı yapıldığını (hiçbir olguda ölüm gerçekteőmemiőt olduğunu belirtmiőt), bu iki klinikteki oranın birbirine benzediğini açıklamıőt.¹⁷ Liepmann'ın Türkçe olarak kitaplaőtırılıp yayınlanan dersleri^{12,13} ve yayınları, kliniğinde diğer pek çok ameliyat türünü de başarıyla uyguladıklarını gös-

termektedir (Resim 5-7). Liepmann'ın kliniğinde yapılan ameliyatlarda hastalara, eter inhalasyonu prensibine dayalı olarak geliőtirilmif "Ombrédonne Maskesi" ile anestezi veriliyordu. Anestezi için görevlendirdiği asistanı, İkinci Dünya Savaőt sonlarına kadar revaçta olan, daha sonra karbondioksit retansiyonuna neden olduğu anlaőtılarak terkedilen bu anestezi türünü uygulamanın güçlüğünü Şu sözlerle anlatmıőt: "Eterden etkilendiğim için öğlene kadar yarı uykulu dolaőtırdım Bu iş giderek sağlığımı bozmaya baőtladı, Profesör Liepmann da kendisine yeni bir narkozitör aramaya giriőt. ⁹"

Liepmann'ın dönemi, radyoterapi endikasyonunun oldukça geniş tutulduğu, pruritus vulvae'da bile radyoterapi tavsiye edilebilen, gebeliğin altıncı ayından sonra Röntgen ışınlarının gebeye zarar vermeyeceğinin savunulabildiği,¹⁸ colluma lokal radyum uygulamalarında bulunulan¹⁹ bir dönemdi. Röntgen tedavisi ve radyum ile tedavi yaklaőtımının lehinde ve aleyhinde (özellikle cerrahlar) bulunanların harareti tartıőmaları ise sürüyordu. Liepmann, derslerinde öğrencilerini radyoterapinin toplum kaynaklarının kullanımı açısından pahalı bir tedavi

Resim 5. Liepmann'ın Sadi Irmak tarafından Türkçeye çevirilen Pratik Jinekoloji adlı kitabının iç kapağı.

Resim 6. Liepmann'ın Naşid Erez tarafından Türkçeye çevirilen "Hekimlere ve Tıp Talebelerine Mahsus Doğum Ameliyatı-Fantom Üzerinde Tatbikat Dersleri" adlı kitabının iç kapağı.

olduğu, fiziksel bakımdan tehlikeler taşıdığı, kadını kısırlaştırması nedeniyle kadının ruh sağlığına olumsuz etkileri olacağı, gebelik söz konusu ise fetüste anomalilere yol açabileceği konusunda da uyarıyordu. Liepmann'a göre 45 yaş üzerindeki kadın hastaların Röntgen tedavisine sevk edilmeleri, daha sorunsuzdu.¹² Liepmann, haftanın belirli günlerinde İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Radyoloji Enstitüsü'ne giderek ışın tedavisi görecektir hastaların muayene ve takiplerini yapmıştır.⁸

Sosyal Jinekoloji Kavramını Tanıtışı

Liepmann, "İstanbul Üniversitesi Üniversite Konferansları" dizisindeki verdiği iki konferanstan birinin başlığını "Sosyal Jinekolojinin Önemi" olarak belirlemiştir.¹⁶ Sosyal jinekoloji fikrini benimsetme doğrultusunda çağrılarda bulunduğu, hedefler ortaya koyduğu bu konferansı, Almanya'da ideal edinerek başardığı, Berlin Üniversitesi bünyesinde bağımsız Enstitü haline getirdiği "Sosyal Jinekoloji" kavramını Türkiye'de de benimsetmek istediğinin göstergesidir.

Liepmann'ın bu konferansı, aynı zamanda Türkiye'de kadın hastalıkları ve doğum alanında zamanın sorun alanlarına genel bir bakış ortaya koymaktadır. O, kendi kliniğine ya da diğer kliniklere başvuran gebe profilini üçe ayırmıştır: Ebe ya da hekim tarafından hiç muayene edilmeksizin doğurmak için kliniğe gelenler, dışarıda çeşitli kereler asepsi kurallarına uyulmadan muayene edilerek enfekte edilmiş olanlar ya da dışarıda uygun olmayan doğuma yardım girişimlerine uğratıldıktan sonra kliniğe başvuranlar ve dışarıda loğusa hummasına tutulup çok ağır durumda kliniğe getirilenler. Gerek loğusa humması, gerekse güç doğumlar açısından gebeye uygulanacak koruyucu bakımın önemini vurgular. Ebelerin ve tıp mezunlarının, evde ya da klinikte doğurması gerekenleri birbirinden ayıracak bilgi düzeyine kavuşturulması gerektiğine dikkat çeker, yoksul gebelerin muayene için başvurabilecekleri odalar yapılmasını, kadınların zamanında doktora başvurmaları için eğitilmelerini önerir. Almanya'da ve başka birçok ülkede doğumların, asepsi kurallarına titizlikle uyulan kadın kliniklerinde yapılmakta

olduğunu hatırlatır. Liepmann'a göre Türkiye'de gebelik konusunda kadın üç tehdit altındadır: Zor doğumlarda doğuma doğru yardım alamama, loğusa humması ve kendi kendine yapılmaya çalışılan düşüklerin yarattığı tehlike. Kliniğine gelen abortus vak'alarının %90'ının kadının kendisi, sahte hekim, ebe ya da hekimler tarafından gerçekleştirildiğini, ceninin veya uterusun hastalıklarına dayalı düşüklerin çok nadir olduğunu belirtir. Konferansında kadınların eğitiminin, kendilerini bekleyen sağlık sorunları hakkında kitle iletişim araçları aracılığıyla bilgilendirilmelerinin önemini vurgular ve bu konuda Almanya'da yürütülen çalışmalardan örnekler verir.

Türkiye'de cinsel yolla bulaşan hastalıkların hızını düşük bulmaktan memnundur. İstanbul'da gördüğü 5443 yatan hasta ile 37.000 poliklinik hastasında, Berlin'deki hastalara ait oranlara nazaran çok az frengi vak'ası ile karşılaştığını, derslerinde frengiyle doğmuş çocuk gösteremediğini, ancak frengiden ölmüş 3 çocuk görebildiğini belirtir. Taze sifiliz belirtileri gösteren bir kadına da rast-

lamamıştır. Türkiye'de frengi ve gonoreye az rastlanışını, evlilik öncesinde tıbbi rapor istenmesine, frengiye karşı alınan önlemler yanında dini inanışa bağlılığa dayalı olarak gayrimeşru gebeliklerin az olmasına bağlar. Loğusalık humması ve abortusta da durumun iyileşeceği konusunda ümitli olduğunu dile getirir.

Almanya'da üzerine eğildiği "fabrikada çalışmanın kadın, özellikle gebe kadına etkisi" konusunun, Türkiye'nin endüstrileşmekte olduğundan burası için de önem taşıdığını fark ettiğini vurgular. Türkiye'de de özellikle tütün ve tekstil endüstrilerinde kadın işçilerin oldukça fazla sayıda olduğunu görmüştür. Bu konuda Almanya'da gebe kadına iş hayatında tanınan hakları tanıtır, Türk jinekologlarına, fabrikada çalışan kadınların sağlığı üzerine eğilmeleri çağrısında bulunur.

Liepmann, kısırlığın jinekolojinin en güç ama en önemli görevlerinden biri olduğunu da vurgular. Üreme sağlığı açısından Almanya ile Türkiye'yi şu değerlendirme ile kıyaslar: "*Almanya'da 1933'de yapılan bir nüfus sa-*

Resim 7. Liepmann'ın 1937 yılında yayınlamaya başladıkları, sürekliliği ilk sayısı ile sınırlı kalan Türk Doğum ve Kadın Hastalıkları Dergisi.

yımında 15.5 evlilikten 2.3 yani yaklaşık %20'sinin çocuksuz olduğu anlaşılmıştır. Türkiye'de 5 seneye varan tecrübelerime göre kısır izdivaçların oranı daba azdır." Ağır ya da hafif kırsılık olgularında ortalama %20-30 başarı elde edebildiklerini de belirtir. Türkiye'de Liepmann'ın çevresinde olanlar, onun "nüfus politikası" sözünü dilinden düşürmediğine tanıklırlar.²⁰ On yıl önce büyük bir savaştan çıkmış Türkiye'nin ulusal politika olarak benimsediği, doğum oranını artırma ve doğanların sağlığını koruma idealine Liepmann, içtenlikle hizmet etmek istemiştir: "Sağlam bir gelecek, sağlam kadımlarla elde edilebilir. Bu nedenle kadının sağlığı, bir milletin en büyük sermayesidir ve bu sermayeye Türkiye'den daba fazla muhtaç hangi millet vardır? Türkiye ki, dünyanın bütün güzelliklerini toplamıştır. Karlarla örtülü dağlardan, boğazın mutedil iklimine kadar, cenubun tropik kültüründen Karadeniz'in zengin kömür havzaları ile dolu dağlarına kadar her kıtayı ihtiva eder. Birçok yeni nüfus beslemeye kabiliyetli ve madencilik, endüstri ve kültür için birçok insana muhtaçtır ve kudretli ordusu, ancak gürbüz nesillerle idame edilebilir. İstikbal vaat eden bu gelişmeyi sağlamak için her yerde kadın klinikleri ve poliklinikleri tesis edilmelidir. Yalnız tedavi için değil, koruyucu ve takip edici merkezler olarak. Ana olmak iradesini taşıyan her kadın, en güç zamanında en iyi yardımı göreceğinden emin olmalıdır. Her çocuk hayatı, millet için bir kazançtır."¹⁶

Yaşama Ülkemizde Gözlerini Yumdu

Liepmann'ın sosyal jinekoloji alanında Almanya'da açtığı yolda ilerlemesinin önünü Hitler iktidarı kesmiştir. Türkiye'de gerek bu konuda, gerekse İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Kadın Doğum Kliniği'nin modernleşmesi doğrultusunda sürdürmekte olduğu çabalara engel olan ise, erkenden kendisini bulan ölüm olacaktır. 1939 yılına yaklaşılırken, şiddetli ağrılar çekmeye başlamıştır. Çektiği ağrıyı çalışırken ayakta durmaya, çok yorulmuş olmasına, romatizmaya bağlar. Şikayeti, Şubat ayının ilk haftasında da devam etmesine rağmen, kliniğe gelip ders verir. Ama kısa süre içinde ağrıları şiddetlenmiş, her iki bacağı da felçli hale gelmiştir. Çekilen Röntgen omurga sarkomunu gösterir. Kırk gün dayanılmaz ağrılar çektikten sonra, 20 Mart'ta yaşama gözlerini yumar.²⁰ Metaneti, çevresindekiler tarafından şöyle anlatılmıştır: "...Hastalığının ciddiyetini

anladığı, ağrıları tahammül sınırını aştığı halde cesaretini kaybetmedi, ölümü bir filozof bilgeliği içinde bekledi."²⁰

Kader arkadaşı, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Genel ve Deneysel Patoloji Kürsüsü Başkanı, kendisi de ülkemizde vefat edecek olan Ord. Prof. Dr. Siegfried Oberndorfer (1876-1944), Liepmann için Rektörlük Binasında düzenlenen cenaze töreninde, şunları söylemiştir: "...Saygı duyulan, bilimsel başarılar ve bekimlik başarılarıyla dolu yaşamı, zamanın çığnılarının onu Berlin'de kendi kurduğu, boy atmakta olan çalışma yerinden kopardıklarında darbe almıştı. Mutlu bir tesadüfle bir büyük ulus, ona İstanbul'da yeni bir çalışma yeri gösterinceye kadar. O, bütün gücünü, büyük becerisini, hasta kadınların, gelecek nesillerin ve yeni jenerasyon Türk hekimlerinin hizmetine adamaktan mutluymuştu. Böylelikle en derin sevme duygularıyla bağlandığı, güzelliğinden etkilendiği, gelişmesine hayranlık duyduğu ülkeye teşekkür edebileceğini düşünüyordu. O, burada yeni bir vatan bulmuştu."²¹

Liepmann, İstanbul'da toprağa verilmiştir. Kendisine sürgün acısını çektirenlere bile kızamayan, barışçıl duygularla yüklü bir kalbe sahip Liepmann'ın erken ölümünün teselli verici tek yanı, onur kırıcı olması için devreye sokulmuş Alman vatandaşlığından çıkarılma işleminin ölümü nedeniyle iptal edilmesi ve İkinci Dünya Savaşı felaketine tanık olmaktan kurtuluşu olmuştur, denebilir.

Kaynaklar

1. Widmann H. Exil und Bildungshilfe. Die deutschsprachige Akademische Emigration in die Türkei nach 1933. Frankfurt/M, Herbert Lang, 1973; 68.
2. Terzioğlu A. İstanbul Tıp Fakültesi tarihçesi. *İst Tıp Fak Mec* 2000; 63: 72.
3. Schwartz P. Notgemeinschaft. Hrsg. u. eingel. v. Helge Peukert. Marburg, Metropolis, 1995; 85-90.
4. Schwartz, P. Kader Birliği. 1933 Sonrası Türkiye'ye Göç Eden Alman Bilim Adamları. Yay. ve Yön.: Peukert H. Çev.: Alçı N. İstanbul, Belge Yayınları, 2003.
5. Grothusen D. Der Scurla- Bericht. Frankfurt/M, Dağyeli Verlag, 1987.
6. Schneck P. Wilhelm Liepmann (1878-1939) und die soziale Gynäkologie im Spiegel der Aktenbestände des Archivs der Humboldt-Universität zu Berlin. *NTM-Schriftenr Gesch Naturwiss Techn Med* 1980; 17: 102-20.
7. İkinci Milli Türk Jinekoloji Kongresi. *İstanbul Seririyatı* 1938; XX(11): 89-91.
8. Arısan K, İnanç F. Kadın-Doğum Kliniği Tarihi (Kuruluşundan Bugüne Kadar). İstanbul, 1973; 9-11.
9. Tarzi P. Anılarım. İstanbul, Omas Ofset, 1993; 50-9.

10. Liepmann W. Lohusalık hummasının tedavisinde yeni bir metod. *Türk Tıp Cem Mec* 1936; 2: 27-32.
11. Arısan K. Prof. Wilhelm Liepmann'ın Türk jinekolojisine hizmetleri. In: Terzioğlu A (Hrsg.): 2nd Turkish-German Medical Relations Symposium, 20-25 September 1981. İstanbul, 1981; 91-4.
12. Liepmann W. Pratik Jinekoloji. Çeviren: Sadi Irmak. İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları. Yayın No: 76, 1938; 131.
13. Liepmann W. Hekimlere ve Tıp Talebelerine Mahsus Doğum Ameliyatı (Fantom Üzerinde Tatbikat Dersleri). Çev.: Erez N. İstanbul, 1936 .
14. Liepmann. *İstanbul Seririyatı* 1938; XXI(4): 32-3.
15. Bilsel C. Prof. Liepmann'ın kaybı. *Tıp Fak Mec* 1939; 9: 1186-7.
16. Liepmann W. Sosyal jinekolojinin önemi. Üniversite Konferansları 1937-1938. İstanbul , *İstanbul Üniversitesi Yayınları* No: 93, 1939; 207-15.
17. Liepmann W. Extrauterin gebelik vak'alarının çokluğu. *Türk Tıp Cem Mec* 1936; 5: 232.
18. Ahmed Asım: Türk Jinekoloji Cemiyeti'in toplantı raporu. İstanbul, 14.3.1934. *Türk Jın Arş* 1934; 2: 139.
19. Gediz H. Radiumla tedavi edilmiş iki ağır rahim kanaması vak'ası. *Türk Jın Arş* 1938; 17-18: 867-74.
20. Üniversite Haberleri. *Diyarbakır Kliniği* 1939; 1: 37-8.
21. Oberndorfer S. Gedächtnisrede auf Prof. Dr. Wilhelm Liepmann. *İstanbul Seririyatı* 1939; 21: 35.

Geliş tarihi: 06.08.2008

Kabul tarihi: 12.08.2008

Çıkar çakışması:

Çıkar çakışması bildirilmemiştir.

İletişim adresi:

Doç. Dr. Arın Namal

İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi

Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı

Horhor Cad. No: 1 34260 İstanbul

Tel: (0212) 440 00 00 / 26594

e-posta: arinnamal2002@yahoo.com